

«ВЕЛИКЕ ДОРУЧЕННЯ» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті визначається значимість поняття «велике доручення» як засобу та інструменту формування духовно-моральної культури особистості та її становлення як християнина. Через аналіз цього поняття автор підкреслює значимість ролі Святого Духа в житті та діяльності християн та становлення їх як особистості через «народження з гори». Через грецьку етимологію слова «Євангеліє» як українського «добра новина» автор звертає увагу на важливість присутності Духа Святого в житті кожного віруючого як для становлення, так і для розвитку.

Ключові слова: велике доручення, блага вість, Дух Святий, «народження з гори», духовно-моральна особистість, Євангелія, Церква.

The article defines the significance of the concept of the “great commission” as a means and tool for the formation of the spiritual and moral culture of the individual and his or her formation as a Christian. Through the analysis of this concept, the author emphasizes the importance of the role of the Holy Spirit in the life and work of Christians and their formation as a person through “birth from above”. Through the Greek etymology of the word “gospel” as Ukrainian “good news” the author draws attention to the importance of the presence of the Holy Spirit in the life of every believer for both formation and development.

Key words: great commission, good news, Holy Spirit, “born from the mountain”, spiritual and moral personality, Gospel, Church.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що воно дає можливість зрозуміти, яку роль відіграє Святий Дух у формуванні морально-духовної культури особистості та становленні її як християнина. Велике доручення полягає у тому, що воно дає розуміння функцій, які повинна виконувати Церква та кожен християнин за повелінням Бога. Координацію цієї функції виконує Святий Дух. Кожен християнин повинен, виходячи із свідчень Святого Писання розуміти які у нього обов'язки при використанні можливостей вертикальної та горизонтальної релігійної комунікації.

Ступінь наукової розробки. Дослідженням ролі Святого Духа в житті віруючої людини займалися такі вітчизняні релігієзнавці та теологи, як В. Докаш, І. Богачевська, А. Колодний, О. Поліщук, Л. Кондратик, М. Стадник, Л. Филипович, Є. Харковщенко, М. Шкляр, Р. Соловій та зарубіжні – Джі Дональд, Джон Макрей, П'єр Дюмулен, Роберт Е. Коулман, Чапрльз Спенджер. У їхніх роботах зазначається, що життєвий шлях кожного християнина торується згідно біблійних приписів та підтримці Святого Духа, який є вчителем, порадиником, орієнтиром, щоби формувати святе безгрішне життя.

Метою дослідження є здійснення аналізу біблійного вчення про роль Святого Духа та особливостей і наслідків Його прояву в житті віруючої людини.

Виклад основного матеріалу. Людина як духовна істота має право на духовне самовдосконалення, вона виступає як суб'єкт власного життя і несе за нього відповідальність. Кожна духовна людина має відношення до церкви та релігії. Християни сповідують віру в Ісуса Христа як Божого Сина і Спасителя грішних. Основною метою свого життя кожна духовна людина повинна поставити життя за Божими заповідями, служіння на благо церкви.

У християнстві є поняття «Великого доручення», яке Ісус залишив Своїм учням. Його суть – поширення Євангелії, яка відроджує і формує нову особистість, зароджує віру людини в Бога, а той, хто вірить у Бога, довіряє іншим людям.

Спектр релігій сьогодні надзвичайно широкий. І для пересічної особи розібратися у цьому всьому непросто. Ігнорувати релігійність не є корисним. Нам відомі наслідки світогляду атеїзму та безбожної пропаганди, а якщо приймати та практикувати віру в Бога у своєму житті, то постають інші питання: якої церкви триматися, який навідувати храм і які звершувати молитви? І з якого б боку ми не підходили, рано чи пізно приходимо до найвищого авторитету – Слова Божого, а конкретніше – Господа нашого Ісуса Христа.

Грецькою мовою – «Євангеліє», російською – «Благая весть», а українською «Добра новина» – навіть назва вже характеризує, наскільки добрим і корисним є Слово Боже. Читаючи Євангеліє та порівнюючи його вчення і практичне життя людей, ми можемо побачити великі розбіжності. Неможливо не відмітити, що Євангеліє оповідає найбільше про Ісуса Христа, Його відносини з людьми, Його милосердя та доброту, велику силу, якою Він користувався та, допомога нужденним людям. Може здатися, що Він допомагав усім, окрім фарисеїв та подібних їм, але, насправді, Господь прийшов до всіх. Він став людиною та прожив Своє життя тут, на землі, для всіх. І хоча Господь усе знав: що за людина, яке в неї життя, знав про всі її помилки – Він усе одно спасав і допомагав. Він завжди подавав людям велику надію, зароджував віру в живого Бога-Отця, показував вихід із різних складних життєвих ситуацій, звільняв людей від окультних залежностей, творив великі чудеса, спасав від хвороб та демонів. Господь служив людям, приймав їх і навчав людей правді. Він учив людей не релігійності, а живій вірі в Бога та мудро користуватися Святим Письмом. Його вчення є найкращим, що дано для людей, воно пропонує людям вихід, воно подає наймудріші поради: надається як для цілих народів, так і для християнських сімей і особистостей у сучасному релігійному світі маємо багато ересі, яка не відповідає істинному вченню, відродженню та формуванню особистості згідно Слова Божого. На сьогодні є багато проповідників, які говорять до народу так, щоб сподобатися, і все менше проповідників істинного вчення Євангелії. Проповідники все більше проповідують деномінації, шукають чогось свого, і все менше у проповідях – Ісуса Христа, єдиного Спасителя всіх народів. З огляду на це зростає необхідність глибшого вивчення і донесення до людей християнського вчення у сфері впливу Святого Духа на духовне становлення та розвиток особистості.

Як виразився Джонатан Едвардс: *«Велике віяння Духа Божого проявляється у тому випадку, якщо людина повністю в своєму серці відкидає світське, відвертається від тілесних пожадливоростей, залишає світські цілі, стає пробудженою до краси всього божественного і має велику прагу до духовної насолоди, що походить із невидимого духовного світу, про що обіцяно нам в Євангелії»*¹.

Книга «Дії Святих Апостолів» описує дію Святого Духа у служінні першоапостольської церкви, написана для всіх учнів Ісуса Христа. Головна думка цієї книги – це практичне застосування Слова Божого у житті людини, сім'ї та церкви. Євангеліє, яке сповіщає Духа Святого, потрібно не тільки почути, але й повірити, покаятися у своїх гріхах і практично застосувати Слово Боже в своєму житті. Кожен особисто має повірити, дослідити Біблію і слідувати за Ісусом Христом. Спасіння, звершене Господом, дане для всіх народів, а також особисто кожному, і кожен має це прийняти в своє серце.

*Той дух, що викликає у людей повагу до Святого Письма та направляє до розуміння істинності та божественності, безумовно, як вважає Джонатан Едвардс, є Духом Божим*².

Людина може робити те, що робить людина, а помазання Святого Духа робить те, що не може зробити людина. Отже, для всіх учасників духовного життя потрібно шукати Бога в молитві і постійно та з вірою проявляти ревність про допомогу Всевишнього.

Брандт Роберт сказав: *«Євангеліє потрібно не тільки почути, але і повірити Йому, покаятися у своїх гріхах і практично застосувати. Людина як і служитель, найбільше наближується*

¹ Едвардс Джонатан. Признаки работы Духа Истины. Голландия 1998. С. 84.

² Там само. С. 86.

до Бога тоді, коли найактивніше молиться і благовістить ради спасіння родини, друзів та сусідів»³.

Розвиваючи тему, цей же автор наголошує: «Пробудження має певну послідовність: молитва – пробудження – євангелізація. Ця послідовність залишилась у всіх великих пробудженнях в історії християнства, це і нині лишається в силі»⁴.

Сучасні технології покликані працювати на те, щоб продовжити людині життя: питання вічності, вічної молодості. Але часто придумані технології ще більше знищують людей у війнах, автокатастрофах, катастрофах на воді, в повітрі та ін. Тому допомогу християнам у пошуку змісту життя надає віра. У Діях святих апостолів ми знаходимо вже нові терміни щодо духовного життя у Христі Ісусі, відкривається картина відкритого спілкування з Богом у Дусі. Ми є свідками того, як Дух Святий працює на землі з народженими згори в справі спасіння роду людського. Він служить та діє замість Ісуса Христа. До цього учні були керовані Христом, а після прийняття Святого Духа все керівництво та формування духовної роботи здійснює є унікальним, надзвичайним та наповненим.

Дари Духа Святого проявлялися через Христових учнів. Христос воскрес і Святим Духом у Своїх учнях продовжив справу спасіння, ознаменовану чудами і знаменнями, виявляючи силу, владу та могутність Бога по слову апостолів. Дух надихає неспасених до спасіння, а спасених – до служіння.

Християни початку II століття зіцлювали багато одержимих демонами, яким не могли допомогти заклинателі та чародії. Вони продавали маєтки і допомагали нужденним. Багато хто з дитинства увірували і посвятили себе Богу»⁵.

Подих Святого Духа на серце та дух людини звершує велику благодатну і натхненну справу. Наприклад, вивчення життя мужа Божого Мойсея переконує, що в його долі Бог йому відкрився та надихнув до служіння у 80 років. Дух Мойсея став міцним та здатним для виконання великої Божої справи. Мойсей став сміливим, він знав, куди іде і яка його мета. Таку велику справу, яку він звершив, жодна людина звершити сама, своєю силою, не може: перемогти розвинуту країну, велику армію, організувати ізраїльський народ, організувати старійшин Ізраїлю, вивести народ Божий із Єгипту, годувати його в пустелі багато років, вести такою дорогою, де життя повне благословень, чудес, знамень та гарного результату. Також Біблія відкриває нам великі справи молодого Давида. Отримавши покликання та наповнення Божим Духом та завдяки Йому, Давид став сміливим, отримав натхнення для співу та поетичної справи, здобув славу воїна, пророка, співака і приніс велике благословення для свого народу, прогресивні реформи в економіці і політиці країни. Навіть сьогодні Цар Давид – велика духовна постать у долі Ізраїлю. Бог через нього підняв Свій народ, згуртував його, звершив великі реформи. Через Давида всі люди зблизилися з Богом і почалося велике прославлення Господа.

Наступний приклад – це приклад Павла, який переслідував Ісуса Христа, Його учнів та Його церкву. Отримавши спасіння, переживши зустріч із самим Спасителем, він повністю змінився і став проповідником імені Ісуса Христа, носієм дарів Духа. Через нього Бог врятував багато людей, звільнив багатьох та уздоровив від усіляких хвороб іменем Ісуса Христа через натхнення та керівництво Святим Духом.

Перша церква апостолів Ісуса Христа мала також благословення від Бога через Святого Духа. Він відкривав двері спасіння для людей. Христос і ангели з'являлися наяву та у видіннях, люди чули голос Божий у своєму серці або з неба, люди бачили сновидіння від Бога, отримували керівництво через пророче слово.

³ Брандт Роберт, Зенас Бикет. Святой Дух и молитва. Лайф. Спрингфилд, Миссури, США. Паблішерс Інтернейшнл, 2000. С. 425.

⁴ Там само.

⁵ Санников С.В. Богомыслие. Альманах – 2. Одесса : Издание духовной семинарии ЕХБ, 1991. С. 139.

Це Божий Дух подає різні факти спасіння з минулого від знайомих, від почутого, від побаченого, і Він може ці всі факти зібрати воедино і подати людині інформацію, яка побудить її до зупинки в гріховному житті, направить до вірування і покаяння. Людина має право зробити свій вибір – прийняти подих Божого Духа і покаятися.

Народження згори – це одне з найбільших чудес, які переживає людина на землі. Бог по Своїй великій милості, користуючись жертвою Ісуса Христа, Його стражданнями, муками та пролиттям Його крові, народжує людину до нового життя.

Є різні чудеса на землі, знамення та феноменальні явища, але найбільше чудо – це зміна серця людини, народження згори від Бога, Божого Слова та Божого Духа. Цю велику справу робить Святий Божий Дух: торкається серця, змінює суть і природу людини. Природа грішника перетворюється в природу святого: нечестивий стає благочестивим, великий гонитель стає великим святым Божим чоловіком. Ось таку велику Божу справу звершує Бог у людині через Ісуса Христа. Це вважається в богослов'ї найбільшим Божим чудом – змінилася природа людини.

Пробудження, як це вважає Р. Брандт, не є тільки результатом розрахунків чи євангелізаційних методів служіння. Це питання спраги, молитви та заступництва, визнання великої потреби в Бозі⁶.

Народжена згори людина завжди хвалить, звеличує і благословляє свого Господа за будь-яких життєвих обставин. Вуста людини хвалять Бога, благословляють Всевишнього, людина повна подяки Господеві. Згадаймо приклад апостолів: навіть тоді, коли вони були принижені, побиті, коли вони мали болі, коли були у в'язниці – вони молились, співали, оспівували Бога та хвалили Його. Природа нової людини проявляється у будь-яких ситуаціях, за будь-яких обставин. Серце людини хвалить, величає і благословляє Господа, тому що це – природа нової людини у Христі Ісусі. Такі великі яскраві зміни дуже добре видно на прикладі митника Закхея зі Святого Євангелія, коли він бажав побачити Ісуса, але сам був малого зросту. Закхей заліз на дерево, щоб побачити Ісуса Христа. Він зробив у своєму житті крок до Бога, і побудив його до цього кроку саме Святий Дух. Господь прийшов у життя Закхея, в його сім'ю і звершив велике благословенне спасіння.

Ми бачимо різні зміни в житті учнів Ісуса Христа в день П'ятидесятниці. Вони дуже змінилися, і змінились у кращу сторону. Їхній дух прийняв Святого Духа, і апостоли стали надзвичайними людьми. Господь вселився вірою у їхні серця, і звичайні люди, рибалки, стали Божими мужами, наповненими надзвичайною силою самого Ісуса Христа. Апостоли змінилися у серці, стали міцними, повними Божої сили, повні сміливості та дарів Духа Божого. Здається, що страх тоді надовго залишив їх. Вони не боялись ні людей, ні хвороб, ні смерті, ні сатани. Вони жили небом і Спасителем, горіли одним: виконати волю свого Господа та побільше людей привести до Отця, бути світлом від Бога для свого народу.

Хрещення Святим Духом має видиму дію – Дух зійшов як голуб, як вогненні язички в молитві над головою кожного окремо.

Розглянемо говоріння іншими мовами (глосолалія) як великий дар Святого Духа. Мови частково були зрозумілі (говорили про великі діла Божі), і також були мови незрозумілі (деякі казали: «Вони напились солодкого вина» (Дії.2:13). Наповнений Духом Святим апостол Петро звістив, що вони не п'яні, а це ознака Святого Духа та виконання слів пророка Іоїля (2:28–32). Це підтверджує те, що при прийнятті Святого Духа є видима надзвичайна дія. У домівці Корнілія, під час проповіді, всі, хто слухав її, почали говорити іншими мовами та величати Бога. Також в Ефесі під час покладення рук апостола Павла учні прийняли Святого Духа, і при покладенні рук апостолів у Самарії ті, хто увірували, отримали Святого Духа (Дії. 8:17). Тут не описано, яка була видима дія, але Симон щось побачив, як покладались руки, і бачив надприродну дію, оскільки пізніше приніс гроші, щоб отримати владу для такого служіння.

⁶ Брандт Роберт. Святой Дух и молитва. Лайф. Спрингфилд, Миссури, США : Паблішерс Інтернейшнл, 2000. С. 410.

Хрещення Духом Святим – це діяльність або дія Духа Святого, яка підпорядкована Його відроджуючій роботі. Людина може бути відроджена Духом Святим, але не хрещена Ним. Відродження (покаяння) – це народження до нового життя, тобто народження згори, і людина, що пережила це народження, називається спасенною.

У часі нашого духовного навернення, цебто як Господь нас спас, Він вселив у наше життя Свого Святого Духа. Ми стали новонародженими, народженими від Святого Духа (Ів. 3–5). Дух нам засвідчив, що ми є діти Божі. Це, властиво, початок християнського життя⁷.

Спасенні люди в Ісусі Христі, які народилися згори від Святого Духа, є новими людьми. Вони утворюють її церкву Христову.

Біблія ясно і зрозуміло відкриває, що для спасіння людині потрібно тільки одне – віра і тільки віра. В підтвердження цієї істини наголошено, що більше 100 віршів у Новому Завіті говорять про це⁸.

П'ятидесятники вважають, що для сповнення Святим Духом потрібно:

- знання того, що нам потрібне сповнення Святим Духом;
- спрага сповнення Святим Духом;
- практика говоріння іншими мовами;
- прагнення бути в сонмі пророків (це працює);
- практикувати сам на сам із Богом молитву й спів Святим Духом;
- застосувати піст і молитву для досягнення сповнення Святим Духом.

Духовний християнин живе під керівництвом Ісуса Христа. У цьому випадку «бути сповненим» означає «бути керованим, направленим, веденим, наповненим бажаннями й силою Божого Духа». Це не значить бути роботом, який не здатний приймати власні рішення. Ми можемо не ходити з Богом і не підкорятися Йому. Тут немає ніякого примусу. Але який християнин свідомо відмовиться від сили, любові, доброти й благодаті Ісуса Христа? Лише Христос може боротися із гріхом і перемагати. Бог пропонує нам жити в нас, по нашому бажанню силою Свого Святого Духа.

Саме дослідження книги «Дії Святих апостолів» відкриває нам ще одну велику правду про можливість Духа Святого, Його відкриття та дії віруючої людини. Можливості Духа Божого є надзвичайні та неосяжні. Саме Святий Дух є головною рушійною силою і провідником Євангелія та проявлення чудес і знамень. Його робота: відродження людини, збереження людини та наповнення силою Святого Духа. За свого життя апостоли мали надзвичайно велику поміч у своєму служінні від Святого Духа: керівництво, помазання, відкриття, чудеса та знамення.

Ми живемо в час, коли на землі серед людей видно багато різного доброго і недоброго впливу. Одне із важливих питань, яке малодосліджене, – це подих Божого Духа на серце та дух людини, Його робота в житті кожного. Святий Дух кличе людину до Бога, до спасіння, до покаяння в гріхах та до зупинки в житті. Отже, спасіння – в руках Всевишнього – Бога, і в питанні навернення людини до Бога проявляється Божий розум, мудрість та далекоглядність.

За останні роки Євангеліє навідало усі народи. Усі чули проповідь Євангелія, і велика робота звершена Богом на землі. Сьогодні Євангеліє шириться поміж мусульманськими країнами, і ми розуміємо, що Євангеліє буде проповідуване усім народам, включаючи мусульман і євреїв. Зупинити Бога у Його великих планах не зможе ніхто. Бог завершить свої справи на землі зі своїм народом Ізраїля. Він почав справу з цим народом і з ним усе завершить.

Молитва – пробудження – євангелізація. Ця послідовність залишилась у всіх великих пробудженнях в історії християнства, це і нині залишається в силі.

Ми маємо впевненість, що добро сильніше за зло, і добро перемаже. Добро від Бога, згідно Святого Писання, а сатана діє у великій злості, але перемога на стороні Бога.

⁷ Смольчук Фред. Святий Дух і Біблія. Торонто, Канада : Еванджел Байбел Транслейторс енд Міністрі, 1992. С. 104.

⁸ Євангелізм і учеництво : учебное пособие. Ровно, 1995. С. 464.

Діти, що були виховані в християнських школах та сім'ях, можуть мати найвищі морально християнські погляди та вчинки, але вони не ввійдуть у Царство Боже автоматично. Виховання дитини не замінює народження згори. Це не означає, що християнське виховання не має змісту. Тільки кожен, хто усвідомив, що він грішник та покався в своїх гріхах перед Богом, досягне неба.

У кожному періоді історії люди спасались і отримували uzдоровлення, але бували часи, коли по Божій рясній благодаті ці проявлення звершувалися дуже інтенсивно.

У благовісті задіяний Господь із усіма своїми службами:

- щоб знайти людину;
- щоб донести до неї Євангеліє;
- щоб торкнутися її серця;
- щоб відкрити людське серце;
- щоб надихнути людину, щоб і вона прийняла звістку спасіння;
- щоб людина увірувала та народилася згори.

Це добре показано у восьмому розділі книги Дії апостолів. Усім процесом спасіння керує Всевишній Бог.

Саме ця практика допоможе прийняти благословення та отримати спасіння, змінитися і зберегти спасіння вірою в Ісуса Христа. Добра ноє найдобріша. Саме вона дає будь-якій людині надію, і коли людина відкриває серце, слово Євангелія діє. Через пробудження обновляється та оживляється духовне життя⁹.

Слово Боже відкриває нам, що Бог може робити для людини будь-які різні справи: спасати родину, село, місто і навіть країну. Ісус Христос, наш Господь, відкрив нам Отця, Він так і сказав: «Хто бачив мене, той бачив і Отця». Ісус відкрив, що Бог є любов і що для спасіння людей Він дав Свого Сина. Також Він відкрив, що Бог запрошує до віри всіх, щоб ніхто не загинув.

Проповідники проповідують кожен тільки ту частку Істини, яка їм відкрита. Через те одні роблять наголос на Старий Заповіт, інші – на псалми, ще в інших – наголос робиться на духовне пророче життя, а у когось – на благовістя. Сьогодні бачимо і не раз чуємо проповідників, котрі читають, тлумачать і проповідують істини Старого Заповіту. Інші – заповіді Закону Мойсея, які є найважливіші для спасіння. Ми зустрічаємо людей, які проповідують традиції, але Євангеліє і Бог – незмінні; землю ж населяють різноманітні народи і племена. Кожен народ має свою культуру і традиції, а тому вносити певні традиції при благовісті іншим людям – не по Писанню і це не дає спасіння людям. Люди потребують не традиційних та суб'єктивних поглядів, а усім потрібен Спаситель Ісус Христос і святе Євангеліє.

Це спонукує нас усіх ще ревніше шукати Господа, ще більше віддати себе Йому для служіння і ще більше впроваджувати євангельське вчення у церквах, сім'ях і серед служителів різних рівнів. *Серед сучасних християн відчувається глибока потреба в об'єднанні духовних талантів, щоб благозвучно та гармонійно оспівувати красу Євангелія¹⁰.*

Подих Святого Духа на серця та дух людей звершує велику благодатну та натхненну справу. Дух надихає неспасених до спасіння, а спасених до служіння Богові та людям.

У сучасній культурі люди намагаються уникати самотності, але згідно Біблії, це невід'ємна частина спілкування з Богом¹¹. Духовна особистість має зв'язок із Богом. Вона орієнтується на Його вказівки, керується Біблією у житті.

Поширення Євангелія (іншими словами – проповідь) для всіх людей та народів – це є воля Божя. Думки щодо поширення Доброї новини про Божу любов і Боже помилування яскраво проглядаються в Старому Заповіті.

⁹ Брандт Роберт, Зенас Бикет. Святой Дух и молитва. Спрингфилд, Миссури, США : Паблішерс Інтернейшнл, 2000. С. 409.

¹⁰ Стотт Джон. Средства для воспитания последователей: пособие. Ровно, 1995. С. 255.

¹¹ Стив Маквей «Голос благодаті», Нард Київ. 2009 С. 170.

У Новому ж Заповіті ми маємо заповіді від Господа Ісуса Христа:

- іти по цілому світу;
- проповідувати Євангеліє;
- навчати всі народи;
- хрестити їх в ім'я Отця, Сина і Святого Духа.

Це – «Велике доручення» Ісуса Христа, яке донині в силі та актуальне для християн. В Євангелії описано, які великі справи звершив Бог через Ісуса Христа. Те, що є воля Божа, – не подобається сатані та деяким людям, які є його слугами та живуть за содомськими переконаннями, політичним структурам, що перебувають під впливом окультизму. Проти волі Божої категорично налаштовані тілесні християни, які більше схожі на прихожан, ніж на справжніх учнів Ісуса Христа.

Хоча вся церква і всі її члени покликані благовістити, серед них є люди, які мають особливе покликання проповідувати та благовістувати і приводити людей до Христа. У них є покликання та здібність відкривати Євангелію зрозумілою і доступною мовою мовою¹².

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз ролі Святого Духа в житті та становленні віруючого християнина дозволяє зробити наступні висновки:

- 1) Ісус Христос залишив Велике доручення Своїм апостолам та послідовникам свідчити про Його Церкву.
- 2) Для посвячення та народження «з гори» християнин постійно повинен відчувати присутність Святого Духа, який його надихає, координує та наставляє.
- 3) Святий Дух для християнина є взірцем та божественним символом в житті та становленні.
- 4) Тільки біблійні настанови та присутність Святого Духа дають можливість віруючому відбутися як християнину.

Список використаної літератури:

1. Брандт Роберт, Зенас Бикет. Святой Дух и молитва. Спрингфилд, Миссури, США : Паблшерс Інтернейшнл, 2000. С. 409.
2. Эдвардс Джонатан. Признаки работы Духа Истины. Голландия, 1998. С. 86.
3. Евангелизм и ученичество : учебное пособие. Ровно, 1995. С. 464.
4. Санников С.В. Богомыслие. Альманах 2. Одесса : Издание духовной семинарии ЕХБ, 1991. С. 139.
5. Смольчук Фред. Святий Дух і Біблія. Торонто, Канада : Еванджел Байбел Транслейторс енд Міністрі, 1992. С. 104.
6. Стотт Джон. Средства для воспитания последователей : пособие. Ровно, 1995. С. 255.
7. Стив Маквей. Голос благодати. Київ, 2009. С. 170.

References:

1. Brandt Robert, Zenas Byket. (2000) Sviatoi Dukh y molytva [The Holy Spirit and Prayer.]. Sprynhfyld, Myssury, SShA. Pablyshers Interneishnl. (In Russian).
2. Эдвардс Дзхонатан. (1998) Pryznaky raboty Dukha Ystyny [Signs of the work of the Spirit of Truth]. Hollandyia. (In Russian).
3. Evanhelyzm y uchenychestvo (1995) [Evangelism and discipleship]: uchebnoe posobyе. Rovno. (In Russian).
4. Sannykov S.V. (1991) Bohomyslye. Almanakh 2. Odessa [Theophany. Almanac 2]. Yzdanye dukhovnoi semynaryy EKhB. (In Russian).
5. Smolchuk Fred. (1992) Sviatyi Dukh i Bibliia [The Holy Spirit and the Bible]. Toronto, Kanada: Evandzhel Baibel Transleiters end Ministri (in Ukrainian).
6. Stott Dzhon. (1995) Sredstva dlia vospytanyia posledovatelei [Tools for nurturing followers]: posobyе. Rovno. (in Ukrainian).
7. Styv Makvei. (2009) Holos blahodati [The voice of grace] Kyiv (in Ukrainian).

¹² Засоби для виховання послідовників : підручник. Рівне, 1995. С. 20.